

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ВІСНИК
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені В.Н. Каразіна

Серія “Іноземна філологія.
Методика викладання іноземних мов”

Випуск 81
Філологічні науки

Видається з 1966 року

Харків
2015

Випуск містить статті з актуальних проблем когнітивної лінгвістики, дискурсології, лінгвостилістики, лексикології, граматики та перекладознавства. Розглянуті питання лінгвоконцептології, інтертекстуальності, лінгвопрагматики, інтернет-комунікації тощо на базі германських та романських мов. У статтях цього випуску висвітлено новітні розробки українських та білоруських науковців.

Для лінгвістів, викладачів, аспірантів та пошукачів, студентів старших курсів.

Затверджено до друку рішенням Вченої ради
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
(протокол № 12 від 30 листопада 2015 р.)

Головний редактор:

І.С. Шевченко, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна)

Редакційна колегія:

Секція: Іноземна філологія

Д. Александрова, докт. наук (Софійський університет імені Святого Климента Охридського, Болгарія)
В.І. Говердовський, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
В.В. Дементьев, докт. філол. наук (Саратовський державний університет імені М.Г. Чернишевського, Росія)
Ф. Домінгос Матіто, докт. наук (університет Ріоха, Іспанія)
П. Карагьозов, докт. наук (Софійський університет імені Святого Климента Охридського, Болгарія)
Г. Коллер, докт. наук (університет імені Фрідріха-Олександра, Ерланген-Нюрнберг, ФРН)
Т.А. Комова, докт. філол. наук (Московський державний університет імені М.В. Ломоносова, Росія)
А.П. Мартинюк, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
Л.М. Мінкін, докт. філол. наук (Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна)
О.І. Морозова, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
Л.С. Піхтовнікова, докт. філол. наук (Приазовський технічний університет, Маріуполь, Україна)
О.В. Ребрій, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
В.О. Самохіна, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
Л.В. Солощук, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
С.О. Швачко, докт. філол. наук (Сумський державний університет, Україна)

Секція: Методика викладання іноземних мов

Н.Ф. Бориско, докт. пед. наук (Київський національний лінгвістичний університет, Україна)
Л.С. Нечепоренко, докт. пед. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
С.Ю. Ніколаєва, докт. пед. наук (Київський національний лінгвістичний університет, Україна)
В.Г. Пасинок, докт. пед. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
О.Б. Тарнопольський, докт. пед. наук (Дніпропетровський університет економіки і права, Україна)
Л.М. Черноватий, докт. пед. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)

Відповідальний секретар:

Л.Р. Безугла, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)

Адреса редакційної колегії:

Україна, 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
факультет іноземних мов
Тел.: (057) 707-51-44; e-mail: dilovamova@mail.ru
<http://foreign-languages.karazin.ua/research/editions/bulletin-archives>
<http://periodicals.karazin.ua/foreignphilology/index>
dilovamova@mail.ru

Текст подано в авторській редакції

Статті пройшли зовнішнє та внутрішнє рецензування

Свідоцтво про держреєстрацію № 21562–11462Р від 20.08.2015.

© Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна, оформлення, 2015

КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА

М.О. Белова (Васильєва) МЕТОНІМІЯ ЯК ПІДҐРУНТЯ ЕВФЕМІСТИЧНОЇ СУБСТИТУЦІЇ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ (на матеріалі сучасного англомовного художнього дискурсу)	197
I.V. Davydenko COGNITIVE MODELING OF EARTH / GROUND CONCEPTUAL DUPLEX IN THE ENGLISH WORLDVIEW	205
М.Л. Ильченко, Ю.С. Выходец ЛИНГВОКОГНИТИВНЫЙ АНАЛИЗ ПОНЯТИЯ «БИЗНЕС-МОДЕЛЬ»	211
О.Ю. Коваленко КОНЦЕПТ <i>ДЕНЬГИ</i> В АНГЛОЯЗЫЧНОМ ДИСКУРСЕ СМІ: ПРЕДКОНЦЕПТУАЛЬНАЯ ОСНОВА	218
В.В. Кукушкін <i>CELEBRITY/ЗНАМЕНИТИСТЬ</i> ЯК РАДІАЛЬНА КАТЕГОРІЯ	225
М.Ю. Сальтєвська КРИЗА ЯК СУБ'ЄКТ СХЕМИ ДІЇ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ КОРЕЛЯТИВ (на матеріалі англомовного газетного дискурсу)	230
Э.В. Довганюк КОНЦЕПТ <i>КРАСОТА</i> В ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ СТУДИЯХ	236
Е.В. Максименко МУЛЬТИМОДАЛЬНАЯ ШАХМАТНАЯ МЕТАФОРА В КРЕОЛИЗОВАННОМ ТЕКСТЕ	244
В.О. Остапченко МЕТАФОРА У ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ Р.М. РІЛЬКЕ: КОГНІТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПІДХІД	251

ЗІСТАВНІ СТУДІЇ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Г.Ф. Драненко МНОЖИННІСТЬ ПЕРЕКЛАДІВ ТА ІТЕРАТИВНІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ: РЕТРАНСЛЯЦІЇ РОМАНУ Г. ФЛОБЕРА “ПАНІ БОВАРИ”	256
О.В. Ребрій, Г.В. Ташченко ПРЕЦЕДЕНТНІ ІМЕНА ЯК ПРОБЛЕМА ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ	273
К.В. Вороніна ЛЕКСИЧНИЙ НОНСЕНС Ш. СІЛВЕРСТАЙНА В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ	281
Т.Г. Лукьянова, А.И. Руднев АНГЛОЯЗЫЧНЫЕ ПРОПАГАНДИСТСКИЕ МУЛЬТИПЛИКАЦИОННЫЕ ФИЛЬМЫ ВРЕМЕН ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ: ТРУДНОСТИ ПЕРЕВОДА	287
Л.А. Богуславська КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНІ ІНСТРУМЕНТИ АНАЛІЗУ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ АНГЛОМОВНИХ ПАРОДІЙ	293

РЕЦЕНЗІЇ

І.С. Шевченко ПОЗИЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТА ДИСКУРСИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: рецензія на монографію Ущиної В.А. “Позиціонування суб'єкта в англомовному дискурсі ризику: соціокогнітивний аспект” (Луцьк: Вежа-Друк, 2015. – 380 с.)	298
---	-----

ПРЕЦЕДЕНТНІ ІМЕНА ЯК ПРОБЛЕМА ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ

О.В. Ребрій, докт. філол. наук, Г.В. Ташченко (Харків)

У статті окреслено поняття прецедентного імені як одного з різновидів прецедентних феноменів в аспекті перекладу. Показано, як формування та функціонування прецедентних імен визначають особливості їх відтворення при перенесенні до іншого культурного середовища. Проаналізовані головні перекладацькі прийоми та трансформації, до яких вдаються перекладачі задля забезпечення адекватності перекладу прецедентних імен у художньому дискурсі.

Ключові слова: вихідна культура, перекладацький прийом, прецедентне ім'я, прецедентний феномен, промовисте ім'я, трансформація, цільова культура.

Ребрій А.В., Ташченко А.В. Прецедентные имена как проблема художественного перевода. В статье обозначено понятие прецедентного имени как разновидности прецедентных феноменов в аспекте перевода. Показано, как формирование и функционирование прецедентных имен определяют особенности их воспроизведения при переносе в иную культурную среду. Проанализированы главные переводческие приемы и трансформации, к которым прибегают переводчики для обеспечения адекватности перевода прецедентных имен в художественном дискурсе.

Ключевые слова: исходная культура, переводческий прием, прецедентное имя, прецедентный феномен, трансформация, целевая культура.

Rebrii O.V., Tashchenko G.V. Precedent Names as a Problem of Literary Translation. The article outlines the fundamental nature of precedent names as one of the varieties of precedent phenomena in regard to translation. It shows how the process of forming and functioning of precedent names determines the specifics of their reproduction during the transfer into another cultural environment. Main translator's methods and transformations applied for the sake of precedent names' adequate translation in literary discourse are analyzed.

Key words: method of translation, precedent name, precedent phenomenon, source culture, target culture, transformation.

Становлення когнітивної парадигми у лінгвістиці значно вплинуло на широке коло суміжних дисциплін, зокрема, і на вектор подальшого розвитку перекладознавства. Переважна увага відтепер приділяється не відносинам між текстом оригіналу та перекладу, а ментальним процесам, пов'язаним з оперуванням різними типами знань [8, с. 20–21], які уможливають переклад як такий та визначають рішення, які приймає перекладач для досягнення поставленої мети. Відтак, більш інтенсивне вивчення перекладу з позицій когнітивізму є сьогодні надзвичайно актуальним та призводить до переформатування усього «горизонту очікування» у царині транслатології.

Об'єктом нашого дослідження виступають прецедентні імена (далі – ПІ) – широковідомі власні

назви, що функціонують у дискурсі як «особливі культурні знаки, свого роду символи певних якостей» [12, с. 40]. Його предметом є перекладацькі прийоми та трансформації, задіяні для перекладу ПІ з англійської мови на українську на матеріалі англомовної художньої літератури. ПІ входять до більш широкого та доволі різномасштабного класу так званих «прецедентних феноменів» (далі – ПФ), що зазвичай визначаються на основі таких характеристик, як надособистісний характер, рекурентність у дискурсі певного соціуму, а також пізнавальна та емоційна релевантність [5; 6; 8]. Саме використання такого семантично невизначеного терміну, як «феномен» або «явище» доволі промовисто характеризує «парасольковий» характер прецедентності, за якою «ховаються»

різноманітні вербалізовані та невербалізовані сутності. Фактично, головним фактором, за наявності якого те чи інше явище може вважатися прецедентним, є спільність когнітивних структур, що активуються у свідомості певного колективу за його вживання «в результаті перегляду, читання однакових книг, п'єс, телепрограм, фільмів, новин та обговорення суспільно-політичних подій у процесі соціологізації особистості» [3, с. 124]. Серед головних типів ПФ виділяють прецедентне висловлення, прецедентний текст та прецедентну ситуацію. Оскільки два останні різновиди не мають власних форм мовної репрезентації, апелювання до них здійснюється через одиниці інших рівнів, у тому числі й ПІ, які, таким чином, можуть виступати у дискурсі як самостійно, так і маркерами інших ПФ.

Звертаючись до ПІ у процесі написання художнього твору, автор прагне такої мовної форми, яка сприяла б активації у свідомості читача ментальної структури, що, з одного боку, була б достатньо стереотипною для нього як представника відповідної культури, а з іншого, – стала б найдоцільнішим способом передачі цілої низки смислових компонентів – як суто інформативних, так і конотативних. Розраховуючи на певний багаж знань потенційного читача, автор неначе проводить паралель з фактом об'єктивної або віртуальної дійсності, зафіксованим у культурному просторі як зразковий, припускаючи при цьому, що читач знаходиться на одному з ним інтелектуальному рівні. Таке припущення видається обґрунтованим за умов «спільності засвоєння культури, що визначає спільність свідомостей комунікантів, яка створює передумови для знакового спілкування, коли, маніпулюючи у міжкультурному просторі тілами знаків, комуніканти можуть асоціювати з ними однакові ментальні образи» [17, с. 10].

Безумовно, джерелом для формування ПІ є саме культура, що детермінує конструювання їхнього смислового наповнення. Завдяки ПІ стає можливою спадкоємність поколінь, трансляція здобутків культури між її представниками. Вони породжуються культурою і водночас творять її, активно включаючись до розбудови нових аксіологічних та естетичних критеріїв, активуючи «гетерогенні, гетероструктурні та гетерохронні відомості

про світ, значущі для вказаної культури» [4, с. 32]. Однак глибина засвоєння культурних здобутків відрізняється навіть у рамках однієї мовної спільноти, а за умов міжмовної комунікації, коли вихідний текст відтворюється засобами мови перекладу для цільової аудиторії з відмінним культурно-історичним фоном, ціннісними орієнтирами та досвідом контакту з оточуючою реальністю, коректна інтерпретація ПІ може утруднюватися через недостатній обсяг фонових знань, розбіжності у картинах світу, сформованих відповідними мовами, та відмінності тих ознак, що перебувають в основі прецеденту.

Відтак, процес формування ПІ проходить на основі національно детермінованого алгоритму мінімізації образу відповідного феномену, тобто процесу, що передбачає розподілення всього комплексу пов'язаних з ним ознак на суттєві та несуттєві, внаслідок чого суттєві формують інваріант сприйняття ПІ, а несуттєві ігноруються [9]. Д. Б. Гудков підкреслює, що, оскільки у «представника іншої культури може існувати (і існує) інший алгоритм мінімізації одного й того самого феномену, інші принципи виділення його ознак та розподілення їх на суттєві/несуттєві» [5, с. 54-56], це може призвести до непорозумінь при перекладі, і тільки перекладач здатен заповнити інформаційні й асоціативні лакуни, що «свідчать про надмірність або недостатність досвіду однієї лінгвокультурної спільноти відносно іншої» [16, с. 83]. Мова у цьому випадку перетворюється на засіб апелювання до фонових знань [19], залучуваних перекладачем задля забезпечення повноцінної комунікації.

Художній твір є особливим об'єктом інтерпретації, який розкривається лише за умов «співставлення зі складним комплексом життєвих та ідейно-естетичних уявлень» [10, с. 24-25] потенційного реципієнта. Якість та повнота сприйняття художнього твору, відтак, багато в чому залежать від екстралінгвістичних факторів, у тому числі й зовнішньотекстових зв'язків, інакше, за порівнянням Ю. М. Лотмана, акт комунікації перетворюється на одностороннє говоріння [11, с. 213]. Розуміння тексту базується на відносинах між власне читачем як носієм певної когнітивної бази та текстом, який несе відбиток іншої когнітивної бази. Співвіднесення таких когнітивних баз є необхідною

передумовою повноцінного функціонування ПІ у художньому дискурсі.

Окрім того, одне й те саме ПІ здатне апелювати до різного за обсягом комплексу фонових знань. Як вважає В. В. Красних, у «термінологічному» сенсі ПІ функціонує як символ певної риси характеру, зовнішності, поведінки тощо, а для його розуміння достатньо комплексу асоціацій, що супроводжують відповідне ім'я. Однак у «полісемічному» сенсі ПІ апелює до інваріанту сприйняття прецедентного тексту або ситуації, тобто вимагає висвітлення у свідомості низки зв'язків, без урахування яких його розуміння неможливе [9, с. 86]. Причому те саме ПІ в одному контексті здатне функціонувати самостійно, а в іншому для розкриття його значення знадобиться додаткова когнітивна операція зіставлення з текстом або ситуацією-джерелом.

ПІ посідають проміжне місце між власними та загальними назвами. Головною відмінністю власних назв, або онімів, від назв загальних є їхня спрямованість на виділення предмету або явища, співвіднесення з одиничним референтом. Незважаючи на думку, що власні назви слугують лише для ідентифікації, тобто є «порожніми», «асемантичними» [15; 20; 21], у дискурсі вони здатні набувати додаткового значення, передавати асоціативні та конотативні ознаки, зберігати культурно значущу інформацію, ціннісні орієнтири, створювати можливості для метафоричного та метонімічного вживання, що сприяє їх переходу на рівень прецедентності. Втім, вважається, що ПІ не завершують остаточного перетворення власної назви на загальну, після якого вона вноситься до словника і графічно характеризується написанням з маленької літери. Тим самим вони відрізняються від антономазій. Унікальний статус ПІ визначається їхньою дихотомічною ментально-мовною сутністю, згідно з якою вони завжди залишаються «на межі» мови і свідомості, формуючи у дискурсі навколо себе особливий «сегмент національно-культурного простору» [14, с. 241].

У перекладацькому вимірі ваги набуває зіставлення ПІ з таким специфічним компонентом ономастикону, як промовисті імена. Промовисте ім'я сприяє опису особистості героя, завдяки висвітленню його провідної риси, що й відрізняє його від ПІ,

яке безпосередньо не виконує номінативної функції, скеровуючи свою образність на визначення ситуативної ознаки. Окрім того, ПІ передає додатковий смисл лише за наявності у реципієнта необхідного інваріанту сприйняття, у той час як «промовистість» може фіксуватися у фонетичній, морфологічній формі або походити від нейтральної загальної назви у зв'язку з конкретним персонажем. За ПІ стоять інші ПФ – тексти або ситуації, – без розуміння яких вони втрачають прецедентність, а для промовистих імен часто домінуючу роль відіграє виключно їхня форма. Окрім того, однією з відмінних рис промовистих імен є те, що вони «не існують у мові в «готовому» вигляді, а створюються автором з метою досягнення певних художніх цілей» [2, с. 34]. ПІ, у свою чергу, виступають носіями смислів, що вже існують у культурному просторі, а спосіб їх вираження у мові є також досить стандартизованим.

Суттєвими є й відмінності між тими прийомами, що застосовуються до перекладу ПІ та промовистих імен. На думку І. С. Алексєєвої, «у перекладача виникають проблеми щоразу, коли він стикається з необхідністю відтворення у цільовому тексті «семантично наповнених» імен, тобто власних назв, що мають прозору внутрішню форму, історичну чи культурологічну алюзивність та яскраву образність» [1, с. 15]. Під це визначення підпадають як ПІ, так і промовисті імена, однак пошук найбільш доцільного відповідника для промовистого імені базується здебільшого на лінгвістичних знаннях та навичках через те, що ключовим у формуванні його значення є його мовна структура. Переклад ПІ, у свою чергу, вимагає глибинного розуміння перекладачем особливостей як вихідної, так і цільової культури, що дає йому можливість з високим ступенем імовірності спрогнозувати, чи володітиме читач перекладу достатнім рівнем культурної освіченості для розкриття прихованих асоціативних смислів прецедентного характеру. Окрім того, якщо для ПІ у мові перекладу зазвичай існує узуальний еквівалент, яким завжди може скористатися перекладач, то для «промовистого імені» відповідник створюється на основі обігравання форми вихідної одиниці.

Вживання у тексті ПІ є однією з найочевидніших ситуацій, що вимагають високого рівня між-

культурної компетентності, оскільки, на відміну від звичайних онімів, що не несуть особливого семантичного навантаження (за винятком можливих особистих асоціацій реципієнта), ПІ «запускають» низку когнітивних операцій, що дозволяють реципієнтові співвіднести поточний контекст з існуючими у його свідомості візіями, розкрити не лише інформативний, а й аксіологічний аспект імені, що буде зрозумілим певному колу читачів (цільовій аудиторії), на яких орієнтується автор.

Розглядаючи особливості перекладу ПІ, необхідно зазначити, що найпростішими є «універсальні» прецедентні імена, тобто такі, що потенційно відомі кожному сучасному *homo sapiens* та належать до універсального когнітивного простору [8, с. 176]. Їх безпосереднього відповідника у більшості випадків буде достатньо для розкриття у свідомості читача усього спектру асоціацій та домінантних ознак, пов'язаних з ПІ.

Значно більше складнощів викликає відтворення «соціумних» та «національних» прецедентних імен. До першої групи належать одиниці, відомі будь-якому пересічному представнику певного соціуму; вони «входять до колективного когнітивного простору» і «можуть не залежати від національної приналежності» [там само]. Національні прецедентні імена відомі «середньому представнику національної лінгвокультурної спільноти і входять до національної когнітивної бази» [там само].

Переклад ПІ вимагає від перекладача не лише високого рівня мовної компетентності, а й значного обсягу фонових знань, що допомагають вилучити та інтерпретувати у відповідності з авторським задумом його «асоціативний шлейф» [18] ПІ, а також спрогнозувати, чи збереже воно свою метафоричність та включеність до системи міжтекстових та позатекстових зв'язків. Враховуючи ці чинники, перекладач приймає рішення щодо того, яке мовне оформлення буде оптимальним для відтворення усього комплексу смислів, закладених у ПІ, та виконуватиме у тексті перекладу функцію, аналогічну оригінальній без шкоди для загального художнього рівня твору.

Якщо відповідник ПІ у цільовій мові не набув ознак прецедентності у цільовій культурі, перекладач може вдаватися до різних перекладацьких трансформацій компенсаційного характеру, зокре-

ма, пошуку функціонального аналогу, описового перекладу або ж різних типів коментування, як у самому тексті, так і поза ним. Застосування таких прийомів дозволяє знівелювати культурні відмінності та недостатній рівень володіння реципієнтами фоновими знаннями, необхідними для самостійної інтерпретації ПІ.

У запропонованому нижче прикладі перекладачеві не доводиться вдаватися до жодних трансформацій, оскільки творчість В. Шекспіра широко відома у всьому світі, відповідно, суперечливий образ Гамлета, його переживання та мовчазна натура не видадуться чужими й для українського читача. Окрім того, сам автор перераховує у контексті низку ознак, властивих персонажеві, якого він порівнює з принцом датським, що дозволяє збагатити характеристику героя:

“Duncan, when approached, also insisted on seeing the delinquent game-keeper, so there was a dinner, this time in his flat: the four of them. Duncan was a rather short, broad, dark-skinned, taciturn Hamlet of a fellow with straight black hair and a weird Celtic conceit of himself” (Lawrence D. Lady Chatterley’s Lover с. 153).

«Коли звернулися до Данкена, він також наполягав на зустрічі з цим правопорушником – естерем, тому відбувся обід для чотирьох, цього разу в нього на квартирі. Данкен був невисокий, широкоплечий, темношкірий, небалакучий, свого роду Гамлет з прямим темним волоссям і химерним кельтським марнославством» (Лоуренс Д. Коханець леді Чаттерлей с. 207).

Тим не менш, на нашу думку, перекладач припускається незначної помилки, адже використання в оригіналі кваліфікативної конструкції *Hamlet of a fellow* має на меті підсилити схожість героя з шекспірівським персонажем («справжній Гамлет»), тоді як у перекладі («свого роду Гамлет») рівень подібності виявляється, навпаки, зниженим.

Інший перекладацький прийом застосовується у наступній ситуації:

“The shadow-world inhabited by some schizophrenics and neurotics closely resembles the world of the dead, as described in some of the earlier religious traditions. Like the wraiths in Sheol and in Homer’s Hades, these mentally

disturbed persons have lost touch with matter, language, and their fellow beings” (Huxley A. Heaven and Hell c. 39).

«Похмурий світ, у якому перебувають шизофреніки й нервовохворі, дуже нагадує світ мертвих, яким його описують давні релігійні традиції. Наче привиди в пеклі чи в гомерівському царстві тіней, ці пошкоджені в розумі люди втрачають зв'язок із життям, мовою і своїми братами» (Гакслі О. Небо і пекло, с. 99).

У поданому уривку стан людей із психічними захворюваннями порівнюється з царством мертвих, як воно описується у різних релігійних вченнях та міфах. Перекладач зберігає співвіднесеність із давньогрецькою традицією, що нерозривно пов'язана з яскравим її представником – Гомером, хоча у перекладі не фігурує власне Аїд. Однак прецедентність культури *Sheol* втрачається через її заміну на нейтральне «пекло», оскільки переклад не відбиває всього обсягу асоціацій, що виникають у зв'язку з давньоіудейським «Шеолом». Відтак культурні особливості вихідного тексту передаються не повністю через вилучення прецедентного міфоніму та пов'язане з ним порушення архаїчності. Більш доцільним, на нашу думку, було б вдатися до трансформації додавання, супроводив відповідник коротким коментарем: «давньоіудейське пекло Шеол».

У деяких випадках, якщо перекладач вважає, що цільовій культурі не притаманний образно-асоціативний комплекс, що збуджує у свідомості одиниця оригіналу, або якщо остання може бути взагалі йому не відома, під час перекладу він може вдатися до позатекстового коментування. Зокрема, з наступного прикладу ми можемо побачити, як безпосередньо у тексті перекладачка калькує прецедентну одиницю:

“On some shelves balance scissors big enough for the Jolly Green Giant, brass buffed until it could pass as something precious, the pointed blades as long as Miss Kathie’s legs” (Palahniuk C., Tell All, c. 19).

«На декількох полицях балансують ножіці, достатньо великі для Веселого Зеленого Гіганта, мідь, яку полірували, доки вона не змогла зійти за щось коштовне, гострі леза довгі, як ноги міс Кеті» (Палагнюк Ч., Розкажи все, пер. А. О. Івахненко с. 72).

Однак у виносці вона наводить наступний коментар: «Веселий Зелений Гігант – це рекламний символ продуктової компанії «Грін Джайант», один з найвідоміших у рекламній індустрії, образ якого використовувався і в багатьох фільмах». Таким чином, читачу вдається усвідомити не лише поверхнєве значення, пов'язане з самою лексемою «гігант», а й її прецедентність для вихідної культури, яка будується на основі вагомості компанії у рекламному просторі США.

Викликає зацікавленість процес прийняття перекладачем рішень щодо ступеню прецедентності того чи іншого імені у цільовій культурі або ж взагалі відсутності такої характеристики для читача перекладу, що можемо побачити з наведеного нижче прикладу:

“His voice sounds deep and steady as a Harry Houdini or a Franz Anton Mesmer” (Palahniuk C., Tell All, c. 20).

«Голос у нього глибокий і твердий, як у Гарі Гудіні чи Антон Месмера» (Палагнюк Ч., Розкажи все, пер. А. О. Івахненко с. 77).

У цьому випадку перекладачка, вочевидь, доходить висновку, що особистість ілюзіоніста Гарі Гудіні досить знана, а тому не потребує жодної експлікації з його боку, у той час як постать Антона Месмера є більш специфічною, тому розшифрування пов'язаних з нею конотацій може викликати певні труднощі. Тож вона додає, що «Антон Месмер – це єврейський цілитель, який заново винайшов та застосовував практично той магнетичний флюїд у людині, який називали тваринним магнетизмом, а з того часу – месмеризмом». При цьому, що цікаво, коментар перекладачки, хоч і свідчить про всесвітнє значення роботи Месмера, не надає жодної інформації щодо того, чому саме його голос обирає письменник за зразок гучності та твердості. Якщо ми можемо припустити, що Гудіні, який постійно працював на сцені, не мав іншого вибору, аніж бути переконливим, то звернення до особистості Месмера залишається неочевидним.

Досить цікавим є наступний приклад, у якому описані перевтілення головної героїні у найвідоміших жінок минулого лише за допомогою декількох штрихів макіяжу. Вона може стати будь-ким: донькою індіанського вождя або французькою короле-

вою, героїнею Шекспіра або грецькою богинею. Та річ не лише у нанесенні декількох штрихів тіней для очей, героїня Ч. Палагнюка по-справжньому талановита акторка, здатна перевтілюватися з неймовірною легкістю:

This woman is Pocahontas. She is Athena and Hera. Lying in this messy, unmade bed, eyes closed, this is Juliet Capulet. Blanche Du Bois. Scarlett O'Hara. With ministrations of lipstick and eyeliner I give birth to Ophelia. To Marie Antoinette. Over the next trip of the larger hand around the face of the bedside clock, I give form to Lucrezia Borgia. Taking shape at my fingertips, my touches of foundation and blush, here is Jocasta. Lying here, Lady Windermere. Opening her eyes, Cleopatra. Given flesh, a smile, swinging her sculpted legs off one side of the bed, this is Helen of Troy. Yawning and stretching, here is every beautiful woman across history (Palahniuk C., Tell All, с. 4).

«Ця жінка – Покагонтас. Вона Афіна та Гера. У цьому неохайному, неприбраному ліжку лежить, заплющивши очі, Джульєтта Капулетті, Бланш Дюбуа. Скарлетт О'Гара. За допомогою помади та підводки для очей я приймаю Офелію. Марі-Антуанетт. За той час, що велика стрілка годинника робить коло на циферблаті, я надаю форми Лукреції Борджіа. Формуючись під торканнями моїх пальців, дотиків основи та рум'ян, виникає Юкаста. Тут лежить леді Віндермеєр. Розплющує очі Клеопатра. Діставши плоть і посмішку, спускає свої скульптурні ноги з ліжка – Єлена Троянська» (Палагнюк Ч., Розкажи все, пер. А.О. Івахненко с. 66).

У перекладі використовуються прямі відповідники для всіх ПІ, проте лише для одного з них перекладачка вважає доцільним додати коментар, хоча не до кінця зрозуміло, чому вона робить саме такий вибір. Йдеться про леді Віндермеєр, яку перекладачка описує як «героїню роману Оскара Вайлда «Шанувальник леді Віндермеєр». Водночас вона не наводить жодних додаткових деталей щодо особливостей образу героїні, які могли би слугувати основою прецедентності.

Висновок. Знаходячи вербальне вираження в онімах, але залишаючись водночас одиницями

ментальної царини, ПІ становлять собою унікальний феномен, що визначає специфічність процесу прийняття рішень під час їх перекладу для іншої цільової аудиторії. Обрана стратегія значною мірою залежить від культурно-історичного досвіду перекладача як читача оригінального тексту, його інтекстуальної компетентності, та, що не менш важливо, здатності передбачити, наскільки очевидним буде «асоціативний шлейф» ПІ для представника іншої національно-культурної спільноти та яка саме додаткова інформація дозволить максимально наблизити його спосіб сприйняття до бачення цього тексту читачем оригіналу. Відтак, перспективу подальших досліджень вбачаємо у більш детальному вивченні особливостей перекладу ПІ з точки зору їх функціонування як культурно маркованих одиниць художнього дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева И.С. Введение в переводоведение : [учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений] / И.С. Алексеева. – М. : Академия, 2004. – 352 с.
2. Альошина К.О. Способы переклада «промовистих» імен у художній літературі: на матеріалі англійського та українського перекладів науково-фантастичних творів І. Єфремова / К.О. Альошина // Мовні і концептуальні картини світу ; [КНУ ім. Т. Шевченка : редкол.: В.Б. Бурбело, І.О. Голубовська, Н.Ю. Жлуктенко [та інш.] : відп. ред. А.Д. Белова]. – К. : Київський університет, 2013. – Вип. 46, Ч. 1. – С. 33–41.
3. Воробйова Т.В. Семантика прецедентних імен: національно-культурний компонент / Т.В. Воробйова // Мова і культура. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго. – 2003. – Вип. 6. – С. 119–127.
4. Гришаева Л.И. Прецедентные феномены как культурные скрепы (к типологии прецедентных феноменов) / Л.И. Гришаева // Феномен прецедентности и преемственность культур : [кол. монография под общ. ред. Л.И. Гришаевой, М.К. Поповой, В.Т. Титова]. – Воронеж : ВГУ, 2004. – С. 15–46.
5. Гудков Д.Б. Теория и практика межкультурной коммуникации / Д.Б. Гудков. – М. : Гнозис, 2003. – 288 с.
6. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность / Ю.Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 263 с.
7. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В.Н. Комиссаров. – М. : Высшая школа, 1990. – 253 с.
8. Красных В.В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? / В.В. Красных. – М. : Гнозис, 2003. – 375 с.
9. Красных В.В. Этнопсихолінгвістика и лингвокультурология / В.В. Красных. – М. :

Гнозис, 2002. – 284 с. 10. Лотман Ю. М. Анализ поэтического текста: структура стиха : [пособие для студентов] / Ю.М. Лотман. – Л. : Просвещение, 1972. – 271 с. 11. Лотман Ю.М. Структура художественного текста / Ю.М. Лотман. – М. : Искусство, 1970. – 384 с. 12. Нахимова Е.А. Прецедентные имена в массовой коммуникации : [монография] / Е.А. Нахимова. – Екатеринбург : Урал. гос. пед. ун-т, 2007. – 208 с. 13. Отин Е.С. Коннотативные онимы и их производные в историко-этимологическом словаре русского языка / Е.С. Отин // Вопросы языкознания. – 2003. – № 2. – С. 55–72. 14. Привалова И.В. Интеркультура и вербальный знак (лингвокогнитивные основы межкультурной коммуникации) / И.В. Привалова. – М. : Гнозис, 2005 – 472 с. 15. Реформатский А.А. Введение в языкознание / А.А. Реформатский. – М. : Учпедгиз, 1960. – 431 с. 16. Сорокин Ю.А. «Культурный знак» Л.С. Выготского и гипотеза Сепира-Уорфа / Ю.А. Сорокин, Е.Ф. Тарасов, Н.В. Уфимцева // Национально-культурная специфика речевого общения народов СССР / [Отв. ред. Е.Ф. Тарасов]. – М. : Наука, 1982. – С. 5–12. 17. Тарасов Е. Ф. Язык и сознание: парадоксальная рациональность / Е.Ф. Тарасов. – М. : Институт языкознания, 1993. – 174 с. 18. Чала Ю.П. Реалія і культурно маркований знак: термінологічні аспекти перекладознавства / Ю.П. Чала // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка. – Кіровоград : ТОВ «Імекс-ЛТД», 2010. – Вип. 89 (1). – С. 122–126. 19. Evans V. Cognitive Linguistics / V. Evans, M. Green. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. – 830 p. 20. Hewson J. Article and noun in English / J. Hewson. – Paris : Mouton, 1972. – 137 p. 21. Ullman S. The Principles of Semantics / S. Ullman. – Oxford : Blackwell, 1957. – 346 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

22. Гакслі О. Небо і пекло / О. Гакслі ; [пер. з англ. Буценко О.]. – К. : Всесвіт, 1994. – 102 с. 23. Лоуренс Д. Коханець леді Чаттерлей [Електронний ресурс] / Д. Лоуренс. – Режим доступу : http://chtyvo.org.ua/authors/Lawrence_David_Herbert/Kokhanets_Ledi_Chaterlei. 24. Палагнюк Ч. Розкажи все : роман / Ч. Палагнюк ; [пер. з англ. А.О. Івахненко]. – Харків : Фоліо, 2011. – 218 с. 25. Heaven and Hell [Electronic resource] / A. Huxley. – Access : http://miltonthed.weebly.com/uploads/1/4/1/6/14162844/alldous_huxley_heaven_and_hell.pdf. 26. Lawrence D. Lady Chatterley's Lover [Electronic

resource] / D. Lawrence. – Access : http://royallib.com/book/Lawrence_David_Herbert/Lady_Chatterleys_Lover.html. 27. Palahniuk C. Tell All [Electronic resource] / C. Palahniuk. – Access : http://royallib.com/book/Palahniuk_Chuck/Tell_All.html.

REFERENCES

Alexeyeva, I.S. (2004). *Vvedenie v perevodovedenie [Introduction to Translation Studies]*. Moscow: Akademiya Publ.

Alyoshyna, K.O. (2013). *Sposoby perekladu «promovystykh» imen u hudozhnij literaturi : na materialy anglijskogo ta ukrainskogo perekladiv naukovofantastychnykh tvoriv I. Jefremova [Methods of translating “loaded” names in literature on the basis of English and Ukrainian science fiction translation of works by I. Yefremov]*. *Kiivskij universitet – Kyiv University*. 46, 33-41 (in Ukrainian)

Chala, Y.P. (2010) *Realija i kulturno markovaniy znak: terminologichni aspekty perekladoznavstva [Realia and a culture-specific sign: terminological aspects of Translation Studies]* *Naukovi zapysky Kirovogradskogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu imeni V. Vynnychenka – Scientific outlines of V. Vynnychenko Kirovograd State Pedagogical University*. 89 (1), 122–126 (in Ukrainian).

Evans, V., Green, M. (2006). *Cognitive Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Grishaeva, L.I., Popova, M. K., Titova, V. T. (2004). *Precedentnye fenomeny kak kul'turnye skrepy (k tipologii precedentnykh fenomenov) [Precedent phenomena as cultural clips (to the classification of precedent phenomena)]*. Voronezh : VGU Publ.

Gudkov, D.B. (2003). *Teoriya i praktika mezhkul'turnoj kommunikacii [Theory and practice of intercultural communication]*. Moscow : Gnozis Publ.

Hewson, J. (1972). *Article and Noun in English*. The Hague, Paris: Mouton.

Karaulov, J.N. (1987). *Russkij jazyk i jazykovaja lichnost [Russian language and linguistic identity]*. Moscow : Nauka Publ.

Komissarov, V.N. (1990). *Teoriya perevoda (lingvisticheskie aspekty) [Translation theory (linguistic aspects)]*. Moscow: Vysshaja Shkola Publ.

Krasnyh, V.V. (2002). *Jetnopsiholingvistika i lingvokulturologija [Ethnopsychology and cultural linguistics]*. Moscow: Gnozis Publ.

Krasnyh, V.V. (2003). «Svoj» sredi «chuzhih»: mif ili realnost? [“At home among strangers”: myth or reality]. Moscow: Gnozis Publ.

- Lotman, J.M. (1970). *Struktura hudozhestvennogo teksta* [Structure of a literary text]. Moscow: Yskusstvo Publ.
- Lotman, J.M. (1972). *Analyz poetycheskogo teksta: struktura styha* [Analysis of the poetic text: verse structure]. Leningrad: Prosveshhenye Publ.
- Nahimova, E.A. (2007). *Precedentnye imena v massovoj kommunikacii* [Precedent names in mass communication]. Yekaterinburg Ural. gos. ped. un-t Publ.
- Otin, E.S. (2003). Konnotativnye onimy i ih proizvodnye v istoriko-jetimologicheskom slovarе russkogo jazyka [Connotation onyms and their derivatives in the historical and etymological dictionary of Russian]. *Voprosy jazykoznanija – Linguistics Issues*, 2, 55-72 (in Russian)
- Privalova, I.V. (2005) *Interkultura i verbalnyj znak (lingvokognitivnye osnovy mezhkulturnoj kommunikacii)* [Interculture and a verbal sign (linguocognitive fundamentals of international communication)]. Moscow: Gnozis Publ.
- Reformatskij, A.A. (1960). *Vvedenie v jazykoznanie* [Introduction to linguistics]. Moscow: Uchpedgiz Publ.
- Sorokyn, J.A., Tarasov, E.F., Ufimceva, N.V. (1982). “Kulturnyj znak” L. S. Vygot'skogo y gypoteza Sepyra-Uorfa [“Cultural sign” of L. S. Vygot'skyi and Sapir-Whorf hypothesis]. Moscow: Nauka Publ.
- Tarasov, E.F. (1993). *Jazyk y soznanye: paradoksalnaja racyonalnost* [Language and mind: paradoxical rationality]. Moscow: Ynstytut Jazykoznanija Publ.
- Ullman, S. (1957). *The Principles of Semantics*. Oxford: Blackwell.
- Vorobyova, T. V. (2003). Semantyka precedentnyh imen: nacionalno-kulturnyj komponent [Precedent Name Semantics: national and cultural component]. *Mova i kultura – Language and culture*, 6, 119-127 (in Ukrainian)